

Ponyi László: Esélyegyenlőség a közösségi művelődésben - Közművelődési intézmények és közösségi színterek reprezentatív felmérése (3. rész)

Bevezetés

Az esélyegyenlőség fontosságát ma már a kultúra területén is aligha szükséges hangsúlyozni. Ahogy más épített környezet esetében is, a kulturális intézményeknél is a szolgáltatásokhoz, programokhoz, és más tevékenységekhez történő, teljes értékűnek mondható hozzáférés sok esetben számos akadályba ütközhet. Ezek lehetnek építészeti, horizontális és vertikális közlekedési, térbeli, ergonómiai, antropometriai, illetve érzékelési és kommunikációs akadályok. A felsorolt problémák főként az állandó fogyatékossgal élő társadalmi csoportok különböző szolgáltatásokhoz való hozzáférését nehezítik meg, vagy lehetetlenné teszik. A KSH 2011. évi népszámlálási adatai szerint az országban 490 578 mozgássérült személy élt. Ez az akkori magyar népesség közel 5%-át tette ki. 2016-ban ez a szám 408 021 főre csökkent, amely lakosság 4,1%-át jelentette. (KSH 2011.) Azt is fontos itt megemlíteni, hogy mindezek az akadályok az alacsonyabb, illetve csökkent mozgásszervi és érzékszervi képességgel rendelkezők, gyermekek, idősek, kisgyermekkel közlekedő szülők számára is komoly problémát jelentenek. A rendelkezésre álló forrás szerint, ez a csoport összességében a társadalom már mintegy 40%-át tette/teszi ki. (Pandula 2009, 6)

Az esélyegyenlőség jogi, közigazgatási és szakmai alapjai

A közművelődési intézmények és közösségi színterek esélyegyenlőséggel kapcsolatos jogi alapjait az Alaptörvény és az azt részletező jogszabályok részletezik. Az Alaptörvény XI. cikke a művelődéshez való jogot minden magyar állampolgár számára biztosítja. A XV. cikk (1) bekezdése szerint a törvény előtt mindenki egyenlő, minden ember jogképes. Az esélyegyenlőség szempontjából fontos kitétel, hogy a vonatkozó törvénycikk (2) bekezdése alapján, Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem,

fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja. Ugyancsak ebben a cikkben az Alaptörvény kimondja azt is, hogy a nők és a férfiak egyenjogúak (3). Magyarország az esélyegyenlőség és a társadalmi felzárkózás megvalósulását külön intézkedésekkel segíti (4), az ország védi a családokat, a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket. Fenti alapvető megállapításokat bontja ki a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény, amelynek célja a fogyatékos személyek esélyegyenlőségének, önálló életvitelének és a társadalmi életben való aktív részvételének biztosítása (1§).

Kulturális, közművelődési szempontból is fontos tisztázni, hogy fogyatékosnak az a személy minősül: *„...aki tartósan vagy véglegesen olyan érzékszervi, kommunikációs, fizikai, értelmi, pszichoszociális károsodással - illetve ezek bármilyen halmozódásával - él, amely a környezeti, társadalmi és egyéb jelentős akadályokkal kölcsönhatásban a hatékony és másokkal egyenlő társadalmi részvételt korlátozza vagy gátolja.”* (4.§ a). A törvény 18. § (1) bekezdése alapján a fogyatékos személy számára lehetővé kell tenni a művelődési, kulturális, sport- és más közösségi célú létesítmények látogatását. [\[1\]](#) A jogszabály 2007. évi módosításában már markánsan jelent meg a közszolgáltatásokhoz való egyenlő esélyű hozzáférés megteremtésének elve és kötelezettsége. Ez már nem csak az akadálymentességet, hanem az információkhoz való hozzáférés és a kommunikáció lehetőségét is magában foglalta. A változás második lényeges aspektusa, hogy a fogyatékos csoportokat már nem homogén csoportként kezeli. (Pandula 2009, 6)

A kulturális, közművelődési intézmények működési sajátosságai okán azonban a kulturális, közművelődési, illetve a civil művelődő közösségek számára kínált szolgáltatásoknak és tevékenységeknek is akadálymentessé kell válnia. Fontos, hogy ebben az esetben tisztázzuk mit is értünk akadálymentességen. Az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény (Étv.) 2. §-ának 1. pontja alapján akkor akadálymentes egy épített környezet, ha annak kényelmes, biztonságos, önálló használata minden ember számára biztosított, ideértve azokat az egészségkárosodott egyéneket vagy embercsoportokat is, akiknek ehhez speciális eszközökre, illetve műszaki megoldásokra van szükségük.

Tény, hogy a közművelődési intézmények és közösségi színterek ritka kivételektől eltekintve nem új építésű ingatlanokban működnek. Éppen ebből a szempontból tesz fontos megállapításokat az OTÉK, vagyis a 253/1997. (XII. 20.) Korm. rendelet az országos településrendezési és építési követelményekről, amelynek 108.§-a rendelkezik a meglévő építmények akadálymentesítéséről. A 108.§ (9) és (10) bekezdése alapján a meglévő építmények utólagosan akadálymentesítendő építményrészeit úgy kell meghatározni, hogy az építményben lévő közszolgáltatás hozzáférése mindenki számára biztosított legyen. Amennyiben az építmény utólagos akadálymentessé tétele csak részben valósítható meg, a részleges akadálymentesítése is elfogadható, ha az ott lévő közszolgáltatás így is mindenki számára akadálymentesen hozzáférhető. Tehát ebben az esetben a színterek által nyújtott szolgáltatás, program, kulturális esemény legyen akadálymentes. Az adott közszolgáltatásra vonatkozó jogszabályi előírástól történő eltérés csak nagyon speciális esetben fordulhat elő. A részleges akadálymentesítés minimum feltételei pedig az épületbe történő akadálytalan bejutás rámpa, lift, az épület bejárat szintjén a közszolgáltatáshoz való egyenlő esélyű hozzáférés biztosítása, ugyanezen az épületszinten akadálymentes mosdó-WC helyiség kialakítása. (Pandula 2009, 10)

A kulturális területre is vonatkozik az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény 4. § is, amely kimondja, hogy az egyenlő bánásmód követelményét (i) a muzeális intézmények, a könyvtárak, a közművelődési intézmények, jogviszonyaik létesítése során, jogviszonyaikban, eljárásaik és intézkedéseik során (a továbbiakban együtt: jogviszony) kötelesek megtartani. A muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény (továbbiakban Kultv.) időszakában hatályos változatában a 76. § (1) bekezdésében szerepeltek az esélyegyenlőséggel kapcsolatos sorok: a helyi közművelődési tevékenység támogatása – (a) az iskolarendszeren kívüli életminőséget és életesélyt javító tanulási lehetőségek megteremtése, (b) a nemzetiségi és más kisebbségi kultúra értékeinek megismertetése, a megértés, a befogadás elősegítése, az ünnepek kultúrájának gondozása.

A 2018. január 1-jétől hatályban lévő Kultv. közművelődési fejezetét kibontó 20/2018. EMMI végrehajtási rendelet az alapszolgáltatások között már tovább részletezi a szakterület esélyegyenlőséggel kapcsolatos feladatait. A közösségi és társadalmi részvétel fejlesztése alapszolgáltatáson belül az egyik fontos szakmai feladat a szegénységben vagy más hátránnyal élő csoportok társadalmi, kulturális részvételét fejlesztő, a megértést, a befogadást, a felzárkózást, az esélyegyenlőség megvalósulását elősegítő programok, tevékenységek vagy szolgáltatások szervezése (6§ e). Az egész életre kiterjedő tanulás feltételeinek biztosítása érdekében pedig szakmai feladatként életminőséget és életesélyt javító tanulási lehetőségeket szervez, illetve támogatja azok megvalósulását (8§ c). A tehetséggondozás és fejlesztés feltételeinek biztosítása alapszolgáltatáson belül a településen élő vagy tanuló hátrányos helyzetű személyek tehetségének kibontakoztatása, kompetenciáinak fejlesztése érdekében művészeti és egyéb foglalkozásokat, szakköröket, klubokat működtet, támogatja azok megvalósítását, valamint felzárkóztatást segítő tanórán kívüli foglalkozásokat biztosít (10§ a) és (b).

A korábban jelentkező közművelődés-szakmai kérdésre – vagyis a közösségi színtér csak a szűkebb értelemben vett közművelődési feladatokat lássa-e el, vagy a település szükségleteiből adódóan, más típusú, elsősorban az egészségügyi, szociális és oktatási szférában jelentkező feladatokat is vállalja-e fel – válasz született. A Kultv. és annak végrehajtó rendelete pontosan leírja azokat a szociokulturális feladatokat, amiket már az alapszolgáltatásokon belül a település szükségleteire reagálva el lehet és el is kellene végezni. Mindezen szolgáltatások és tevékenységek összességében komplex és integratív módon segítik az esélyegyenlőséget, a hátrányos helyzetű személyeket és a társadalmi felzárkózást.

Összefoglalva tehát a közintézményekben, így a kulturális és közművelődési intézményekben és közösségi színterekben az akadálymentesítés és az esélyegyenlőséggel kapcsolatos jogszabályok betartása kötelező. Ez az új színterek építésénél már nem megoldhatatlan probléma, hiszen kötelező ezeket a jogi, építészeti, szakmai szempontokat már a tervezés és a kivitelezés folyamán figyelembe venni. Nagyobb probléma a már meglévő intézmények utólagos akadálymentesítése, amelynek során számos problémával kerülnek szembe a színterek és a fenntartók vezetői. Gyakori, hogy a jogszabályok ugyan előírják az akadálymentesítést, azonban pénzügyi források nem állnak rendelkezésre. Az esetek többségében ilyen beruházásra sem az intézmények, sem a fenntartó szervezetek költségvetésében nem áll rendelkezésre erre a célra elkülönített forrás. A forráshiány mellett városképi, esztétikai, műemlékvédelmi, építészeti, műszaki és egyéb szempontok is közrejátszhatnak. Éppen ezért fontos és célravezető, hogy a színterek átgondolt lépésként, szakaszosan igyekezzenek megvalósítani a minél nagyobb mértékű, átgondolt, egymásra épülő komplex akadálymentesítést. Meg kell jegyezni, hogy az akadálymentesítéssel kapcsolatos

beruházások fenntartási, üzemeltetési költségei aztán beépülnek az intézményi költségvetésbe, jobb esetben már a fenntartó önkormányzat biztosítja erre a forrást a tervezési időszakban.

A korábbi tapasztalatok alapján a települések Európai Unió alapú településrehabilitációs pályázataiban, ahol a fejlesztendő területen közművelődési intézmény, szintér található, sikeres pályázat esetén volt esély a szinterek akadálymentesítésére is. Ezekben az esetekben a pályázati elvárások között szerepel az akadálymentesítés részben vagy egészben történő megvalósítása. A teljes akadálymentesítés jellemzően az Agora és az IKSZT típusú, új építésű intézmények esetében valósult meg az intézményrendszerben.

A közigazgatási, kulturális és közművelődési szakmai szempontok elemzése esetében ismét csak a jogszabályi alapokból szükséges kiindulni. A Kultv. 73. § (1) kimondja, hogy a közművelődéshez való jog gyakorlása közérdek, a közművelődési tevékenységek támogatása közcél. A 2. § alapján pedig a közművelődés feltételeinek biztosítása alapvetően az állam és a helyi önkormányzatok feladata. Mind az állam, mind a helyi, de főként a települési önkormányzat a közművelődési feladatait túlnyomó többségében a közigazgatás erőterében, annak szervezeti, személyi, finanszírozási erőforrásait, közhatalmi és közszolgáltatási felhasználva látja el. Itt több olyan rendező alapelv is megjelenik, amely éppen a jogszabályok alapján egyértelmű feladatként jelöli meg a közigazgatás, ezen belül a kulturális szakigazgatás számára akár a központi, akár a helyi közigazgatási szférát tekintjük. Ilyen rendező elv a művelődéshez való jog biztosítása, a világnézeti semlegesség, az esélyegyenlőség biztosítása, az intézményvédelmi és fenntartási kötelezettség. Utóbbi a közművelődés területén olyan módon valósul meg, hogy a települési önkormányzat a közművelődési alapszolgáltatások folyamatos hozzáférhetősége érdekében közösségi színteret, illetve közművelődési intézményt biztosít. A közművelődési intézmény fenntartója pedig többek között az állam is lehet (Kultv. 77. § (1), (2)).

A kulturális intézmények vonatkozásában mindezen alapelvek aztán a kulturális alapellátás rendszerében jelennek meg. Kulturális alapellátáson egy olyan ellátási formát, szolgáltatást értünk, amely a kultúra területén a lakosság nagy többsége által, általánosan igénybe vett/vehető kulturális szolgáltatások minimumát biztosítja. Olyan szervezeti, tevékenységbeli és finanszírozási feltételrendszer, amely lehetővé teszi az állampolgárok és közösségek számára elsősorban a művelődéshez való joguk közvetlen gyakorlását, ebben a dimenzióban pedig az esélyegyenlőség megvalósulását, a társadalmi felzárkózás és integráció segítségét is. Az esélyegyenlőség, ezen belül az akadálymentesség biztosításának számos eleme van. Többek között olyanokat említhetünk meg, mint az akadálymentes megközelíthetőség és használhatóság, csúszásmentesség, hangos térkép, indukciós hurok, jeltolmács, korlátlift, lift rámpa, térdszabad kialakítás, vezetősáv kialakítása.

Az esélyegyenlőség mérőszámai a közösségi művelődésben

A közművelődési intézményrendszer működési sajátosságai alapján, az esélyegyenlőség mérésére több dimenzió és változó áll rendelkezésre. A legfontosabb az intézményeket látogatók szempontjából jelentkezik: az esélyegyenlőséggel kapcsolatos infrastrukturális, infokommunikációs ellátottság és annak különböző változói, megjelenési formái. [2] A másik lényeges vizsgálati fókusz és az ebből adódó részletek, hogy a szervezetek milyen rendezvényeket szerveznek, milyen szolgáltatásokat kínálnak és azokat milyen típusú forrásokból valósítják meg a látogatók, ezen belül is kiemelt figyelemmel az egyes hátrányos helyzetű társadalmi csoportok részére. Ebben a

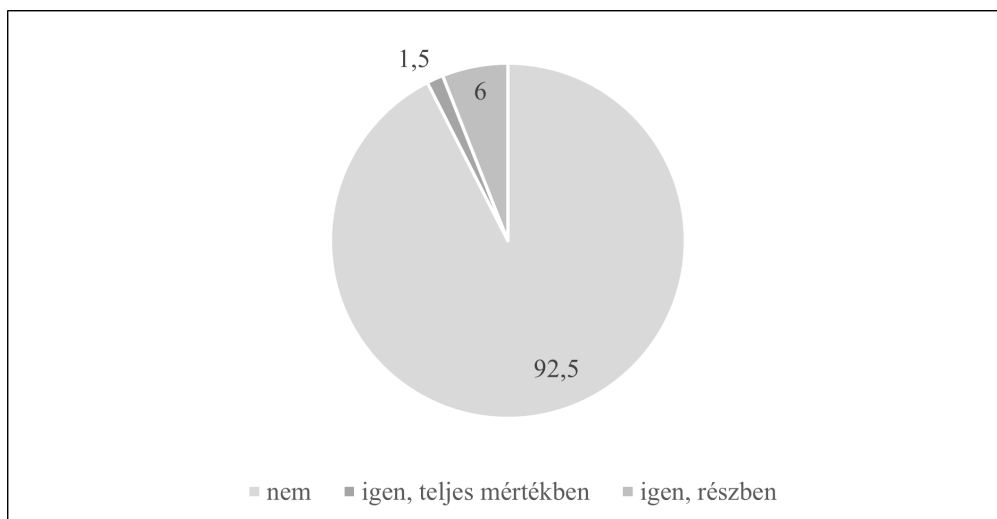
fejezetben a megállapítások részben a reprezentatív vizsgálat eredményeire, részben a közművelődési statisztika idősoros adataira támaszkodnak.

Fizikai akadálymentesítés

Sajnos szomorú eredmény, hogy a 2017-ben felvett adatok alapján a megkérdezett intézmények döntő többsége (92,5%) fizikailag nem, illetve csak részben akadálymentesített (6%). A teljes mértékben akadálymentesített intézmények csoportja a legkisebb (1,5%). Nagy valószínűséggel ezek az új építésű színterek lehetnek. Bár az akadálymentesítés bevezetéséről szóló jogszabályok szigorúan fogalmazznak, a közművelődési intézmények és közösségi színterek többségében nem akadálymentesítettek. A közművelődési intézmények esetében elsősorban részleges akadálymentesítés történt, itt is többnyire a bejáratnál lévő rámpák, illetve a mosdóhelységek akadálymentes kialakítására gondolhatunk (1. ábra). [\[3\]](#)

1. ábra

Fizikai akadálymentesítettség az intézményekben és színterekben 2017. (N=604, %)

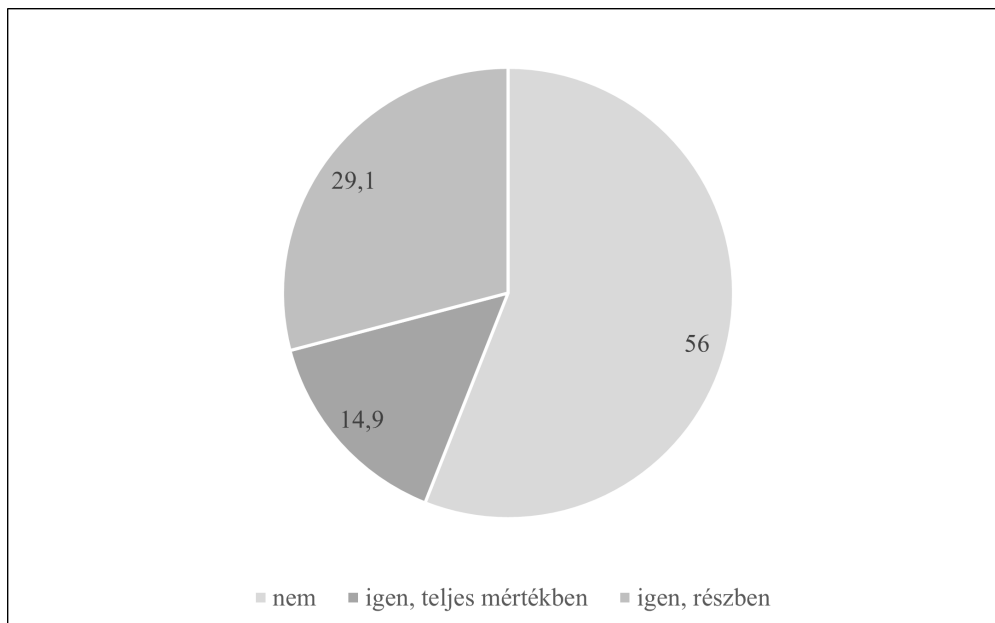

Infokommunikációs akadálymentesség

Az infokommunikációs akadálymentesség tekintetében már jobb a helyzet, mint az előző esetben. A megkérdezett intézmények és színterek többsége (56%) ugyan nem teljes mértékben akadálymentes, de 44%-uk részben vagy teljesen akadálymentes infokommunikációs szempontból. Ez a többszöröse a részben vagy teljes mértékben fizikailag akadálymentes intézmények arányának (7,5%). Úgy gondoljuk, ezt a beruházást egyéb és lényegesen kisebb ráfordítás segítségével tudták megoldani részben vagy teljes mértékben a szervezetek (2. ábra).

2. ábra

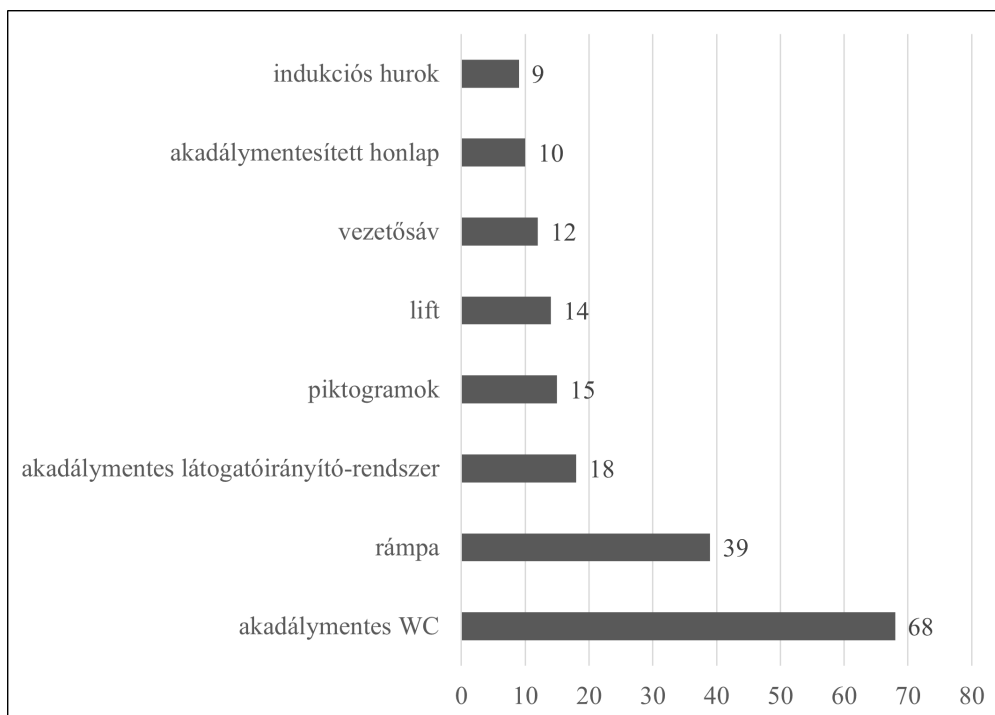
Infokommunikációs akadálymentesítettség helyzete 2017. (N=604, %)

Akadálymentesítő eszközök

A megkérdezett szervezetek a felsoroltakból leginkább akadálymentes WC helyiséggel (68%), rámpával (39%) és akadálymentes látogatóirányító-rendszerrel (18%) rendelkeznek. Az adatokból láthatjuk, hogy az intézmények szűkös anyagi lehetőségeik ellenére is igyekeznek megtenni azokat a lépéseket, amelyek a teljes akadálymentesítés irányába mutatnak. A különböző pályázati források, egyéb bevételek segítségével igyekeznek a jogszabályi előírásoknak megfelelni. A táblázatban nem tüntettük fel, azonban a beérkezett adatok alapján több intézmény rendelkezik még korlátlifttel (7%), tapintható térképpel (5%), hangos térképpel (1,8%), eltérő típusú fogyatékosúaknak szóló nyomtatott információs anyagokkal (1,7%) is (3. ábra).

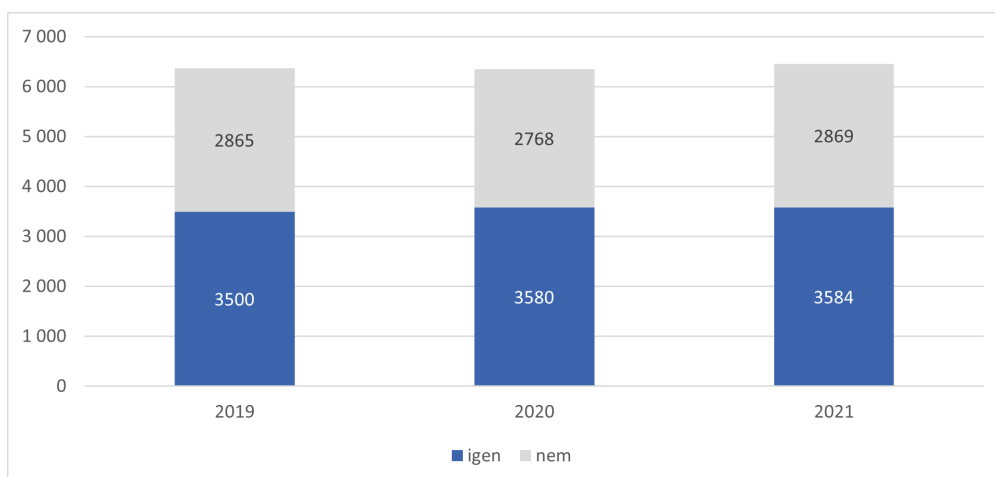
3. ábra
Akadálymentesítő eszközök 2017. (N=604, %)

A közművelődési statisztika (Jelentés 2021) adatai alapján 2019-ben az adatszolgáltatók 55%-a bírt az épület akadálymentes megközelítéséhez szükséges eszközökkel. Öröndetes tény, hogy a finanszírozási források szűkössége ellenére 2018-ról 2019-re 3,7%-kal nőtt az épületek akadálymentes megközelítése érdekében rendelkezésre álló eszközök aránya. 2018-ban 3376, 2019-ben 3500, 2020-ban 3580 adatszolgáltató esetében állt rendelkezésre rámpa/lift/lépcsőlift. 2021-ben 3584 adatszolgáltató esetében állt rendelkezésre rámpa/lift/lépcsőlift, ez a szervezetek 56%-a. Ha nem is nagy mértékben ugyan, de folyamatosan nő az épületek akadálymentes megközelítése érdekében rendelkezésre álló eszközök aránya. 2019 és 2021 között ennek mértéke 2,4% (4. ábra).

4. ábra

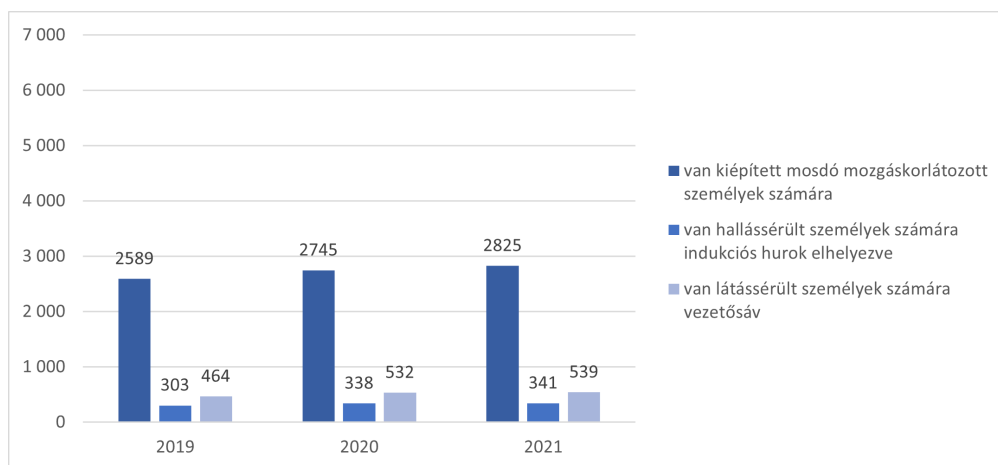
Az épület akadálymentes megközelítése érdekében rendelkezésre áll rámpa/lift/lépcsőlift
2019-2021 (db)

A belső helyiségeket akadálymentesítő kialakítással rendelkező adatszolgáltatók információi alapján, mozgáskorlátozott személyek számára kiépített mosdóval rendelkezők száma folyamatosan nő: 2018-ban 2430, 2019-ben 2589, 2020-ban 2745 ilyen szervezet volt. Ez 2020-ban a 6415 adatszolgáltató 43%-a. Indukciós hurokkal 2018-ban 264, 2019-ben 303 adatközlő bírt, 2018-ról 2019-re ez az arány 14,7%-kal nőtt. 2019-ben indukciós hurokkal a jelentők 4,7%-a bírt. 2020-ban az indukciós hurok elhelyezését már 338 adatszolgáltató jelezte, ami az adatszolgáltatók több mint 5%-át mutatja. A vezetősáv megléte 2018-ban 400, 2019-ben 464 esetben volt kimutatható, 2018-ról 2019-re ez a szám 16%-kal nőtt. 2019-ben vezetősávval a jelentők 7,3%-a rendelkezett. 2020-ban a jelentők közül már 532-nek volt vezetősávja látássérültek számára. 2021-ben a belső helyiségeket akadálymentesítő kialakítással rendelkező adatszolgáltatók információi alapján, mozgáskorlátozott személyek számára kiépített mosdóval 2021-ben 2825 szervezet rendelkezett, ez 2020-hoz képest némi növekedést mutat (2,9%). Hallássérült személyek számára indukciós hurok 341 szervezetnél jelenik meg 2021-ben, ez csupán 3-mal több, mint 2020-ban. Látássérült személyek számára vezetősáv meglétét 539 adatszolgáltató jelezte, 2020-ban ez 532 adatszolgáltatónál jelent meg (5. ábra).

5. ábra

A belső helyiségeket akadálymentesítő kialakítással rendelkező adatszolgáltatók száma
2019-2021 (db)

Esélyegyenlőséggel kapcsolatos programok, szolgáltatások és finanszírozási forrásaik

Az időszoros adatok alapján jól látható, hogy már 2017-ben, a kulturális törvény új közművelődési fejezete és annak végrehajtó rendelete hatályba lépése előtt is markánsan kimutathatóak azok a szociokulturális tevékenységek, amelyekkel a közművelődési közösségi színterek a rendezvényeikkel és szolgáltatásaikkal településük – nem csak kulturális – hanem oktatási, szociális és egészségügyi szükségleteire reagálnak.

A reprezentatív kutatás kiterjedt az egyes hátrányos helyzetű csoportok számára nyújtott esélyegyenlőséget segítő, azokat előmozdító programok különböző szegmensekben történő tanulmányozására. A vizsgálat során 15 hátrányos helyzetűnek tekintett társadalmi csoport került a vizsgálat látóterébe. Az 1. táblázat alapján láthatjuk, hogy vizsgált 604 intézmény és színtér fele

(49,3%) szervez programokat idősek számára. A másik legnagyobb számarányt a kisgyermekes anyák jelentik, akik számára az intézmények közel 40%-a szervez valamilyen programot. A legkevesebb programot arányaiban az LMBTQ, a bevándorló, a hajléktalan és a szenvedélybetegek számára rendeztek. Az adatokból következően, érthetően az intézményrendszer azon hátrányos helyzetű csoportok számára szervez több programot, kínál valamilyen szolgáltatást, akik nagyobb számban vannak jelen a településeken. (1. tábla).

1. tábla

Az intézmények milyen megoszlásban nyújtanak az egyes hátrányos helyzetű csoportok számára esélyegyenlőségüket előmozdító programokat? 2017. (N=604, db)

HH csoport	Intézmények száma (db)	Intézmények aránya (%)
idősek	301	49,8
kisgyermekes anyák	233	38,5
fogyatékkal élő személyek	184	30,5
nagycsaládosok	177	29,3
romák	175	29
munkanélküliek	169	28
nők	142	23,5
további nemzetiségek	85	14
mélyszegénységben élők	76	12,6
tartós betegséggel küzdők	67	11,1
szenvedélybetegek	43	7,1
hajléktalanok	20	3,3
egyéb	10	1,6
bevándorlók	7	1,2
LMBTQ	3	0,5

A romáknak esélyegyenlőségi támogató programokat szervező színterek aránya 30%. 150 olyan intézményről tudunk, aminek a közelében élnek ugyan romák, mégsem rendeznek a számukra kulturális eseményeket. A romák esélyegyenlőségét támogató ismeretterjesztő és segítő programok finanszírozását leginkább pályázati források támogatták (128 db). Jelentősnek mondható még az önkormányzati támogatások száma is a programok és szolgáltatások esetén (52 db).

Az intézmények 28%-ában volt munkanélküliek esélyegyenlőségét támogató program/szolgáltatás. A munkanélkülieket célzó ismeretterjesztő és segítő programokat leggyakrabban pályázati pénzekből valósították meg (88 db). Költségvetési forrásból 33, saját költségvetésből pedig 33 db valósult meg. 164 olyan intézményről tudunk, aminek a közelében élnek munkanélküliek, de számukra nem szerveznek programokat.

A válaszadók 23,5%-ának volt a nők esélyegyenlőségét elősegítő programja/szolgáltatása. Az intézmények a nőknek szóló ismeretterjesztő és segítő programjaikat leginkább pályázati forrásból finanszírozták (83 db). Saját költségvetésből 40 program valósult meg, önkormányzati támogatásból pedig 45 db. A válaszadó szervezetek közül, közel 200 intézmény nem szervez a nők számára esélyegyenlőséget elősegítő programokat/szolgáltatásokat.

Az intézmények 14%-a rendelkezett további nemzetiségek esélyegyenlőségét előmozdító programmal. A nemzetiségek számára nyújtott ismeretterjesztő programok és segítő

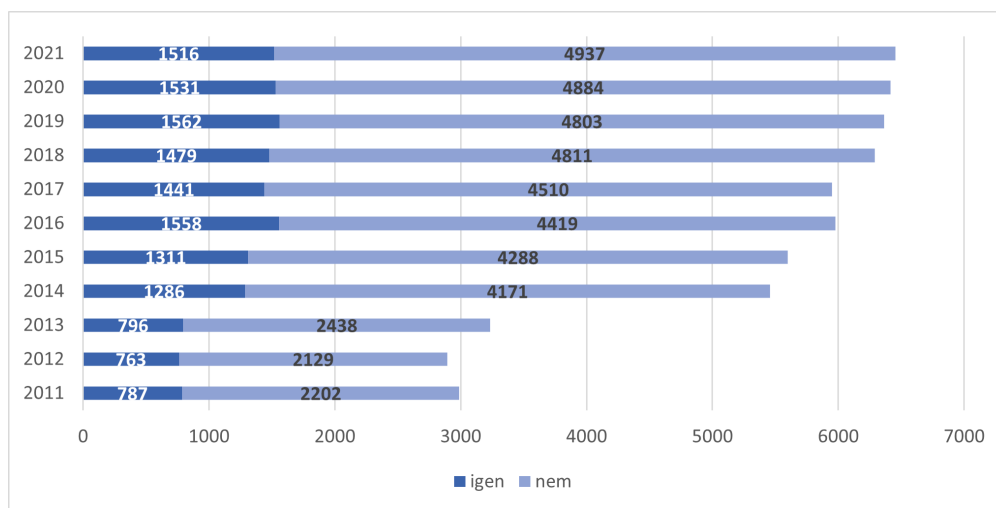
szolgáltatások forrásaként költségvetési (31 db), önkormányzati (29) és pályázati (28 db) támogatások álltak rendelkezésre. 93 válaszadó szintér környezetében vannak ilyen csoportok, azonban nem szerveznek a részükre rendezvényeket és szolgáltatásokat.

A nemzetiségi közművelődési feladatellátás tekintetében a közművelődési statisztika már friss idősoros adatokkal is szolgál. Az adatok alapján a nemzetiségi közművelődési feladatot ellátók száma 2018-ban 1479, 2019-ben 1562, 2020-ban 1531 szervezet volt. Ezek az adatok 2018-ról 2019-re 5,6%-os növekedést mutatnak. 2019-ben az összes jelentő 24,5%-a látott el ilyen típusú feladatot. 2014-hez képest 21,4%-kal nőtt ezen feladatot ellátók száma (Jelentés 2023)

A nemzetiségi közművelődési feladatot nem végzők száma 2014-2019 között 15%-kal nőtt. Úgy gondoljuk, ebben az esetben azokról a civil szervezetekről van szó, akik számaránya folyamatosan növekszik a statisztikai jelentések alapján, és ilyen jellegű tevékenységet nem végeznek. Éppen ezért tételezzük fel, hogy a feladatellátók ebben az esetben is elsősorban a közösségi szinterek és intézmények közül kerülnek ki. A 2020-as pandémiás évben az előző évhez viszonyítva mindössze 2%-kal csökkent a nemzetiségi közművelődési feladatellátók száma, és az ilyen típusú feladatot nem vállalók száma ugyancsak (2%-kal) csökkent. 2021-ben a feladatok ellátása vonatkozásában az ilyen típusú feladatokat 1516 adatszolgáltató látta el. Ez csupán 15-tel kevesebb, mint 2020-ban. 2021-ben a nemzetiségi közművelődési feladatokat ellátók az összes jelentők 23,5%-a (6. ábra, Jelentés 2023).

6. ábra

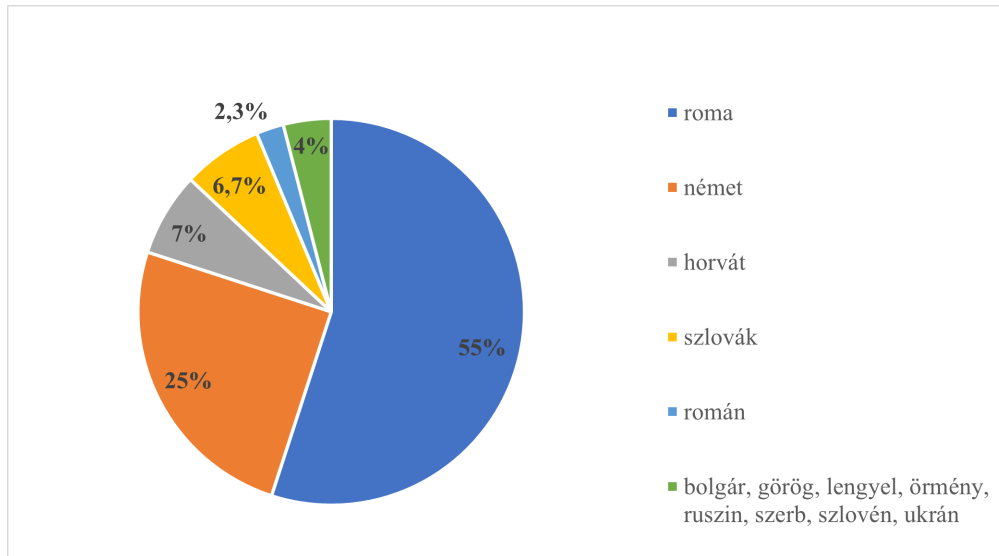
Nemzetiségi közművelődési feladatokat ellátó adatszolgáltatók száma 2011-2021. (db)

A továbbiakban a legfrissebb rendelkezésre álló 2021-es adatok alapján kerülnek bemutatásra a közösségi szinterek és közművelődési intézmények a nemzetiségi feladatellátás szempontjából. A vizsgált évben a 2740 adatszolgáltató közösségi szintér 33,8%-a (926 db) látott el nemzetiségi feladatokat. A roma (55%) és a német (25%) a két leggyakrabban előforduló nemzetiség, amely részére programokat és szolgáltatásokat szerveznek a szinterek, de összefüggésben a településen élő nemzetiségek számarányával, kisebb mértékben megjelenik a horvát (7%), a szlovák (6,7%) és a román (2,3%) nemzetiségi feladatellátás is (7. ábra).

7. ábra

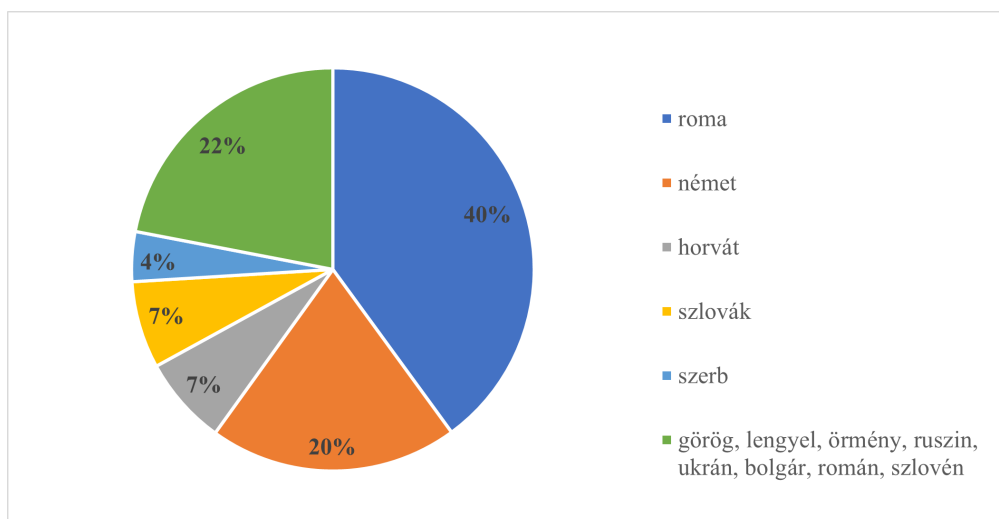
Közművelődési közösségi szinterek nemzetiségi feladatellátása 2021. (N=926, %)

A 8. ábra alapján 2021-ben a 905 adatszolgáltató közművelődési intézmény 51,2%-a (464 db) látott el nemzetiségi feladatokat. Ebben az esetben is a roma (40%) és a német (20%) a két leggyakrabban előforduló nemzetiségi feladat, amelyet az intézmények ellátnak. nagyságrendileg kisebb arányban, de itt is megjelennek a kisebb számarányt is képviselő horvát (7%), a szlovák (7%), a szerb (4%) nemzetiségi feladatellátás is. (Jelentés 2023)

8. ábra

Közművelődési intézmények nemzetiségi feladatellátása 2021. (N=464, %)

A mélyszegénységben élő emberek számára a megkérdezettek 12,6%-a nyújtott esélyegyenlőségüket támogató programokat/szolgáltatásokat. A mélyszegénységben élő embereknek szóló ismeretterjesztő, segítő programokat az intézmények leggyakrabban pályázati pénzből finanszírozták (53%). Számottevőnek mondható még a saját költségvetési forrás is (19 db). 146 intézmény környezetében vannak ilyen csoportok, de nem szerveznek a részükre

rendezvényeket, illetve nem kínálnak szolgáltatásokat.

A válaszadók 11,1%-ának volt tartós betegségben szenvedő személyek esélyegyenlőségét támogató programja. Az őket célzó ismeretterjesztő és segítő programok legjellemzőbben költségvetési forrásokból valósultak meg. Ebben az estében nem a pályázati (21 db) és önkormányzati források (15 db) a legmeghatározóbbak, hanem a saját költségvetés (34 db). 159 intézmény közelében vannak ilyen csoportok, azonban nincsenek ilyen irányú programok.

Összefoglalás

A 2017-es országos reprezentatív vizsgálat esélyegyenlőség megvalósulására vonatkozó adatai alapján megállapítható, hogy az intézmények döntő többsége (92,5%) fizikailag nem, illetve csak részben volt akadálymentesített (6%). Fontos megjegyezni, hogy a bevont szervezetek 63,4%-a (383 db) kistelepülési közösségi szintér volt. Az ilyen típusú fejlesztésekre az esetek többségében sem az intézmények, sem a fenntartó szervezetek költségvetésében nem áll rendelkezésre erre a célra elkülönített forrás. A vizsgálat időpontjában a megkérdezett szervezetek többsége (56%) nem akadálymentes, de eredménynek tekinthető az, hogy 44%-uk részben vagy teljesen akadálymentes infokommunikációs szempontból. Az intézmények – szűkös anyagi lehetőségeik ellenére is – igyekeznek megtenni azokat a lépéseket, amelyek az intézmények teljes, vagy részleges akadálymentesítése irányába mutatnak. A jogszabályi előírásoknak pályázati és egyéb források segítségével igyekeznek megfelelni.

A közművelődési statisztika adatai már kedvezőbb adatokat és tendenciákat vázolnak fel az esélyegyenlőség szempontjából. Az adatok szerint 2019-ben az adatszolgáltatók 55%-a (6365 db) bírt az épület akadálymentes megközelítéséhez szükséges eszközökkel. Szerény mértékben ugyan, de folyamatosan nő a belső helyiségeket akadálymentesítő kialakítással rendelkező szervezetek, a mozgáskorlátozott személyek számára kiépített mosdók, az indukciós hurkok, a vezetősávok száma. (Jelentés 2023)

A közművelődési intézmények és közösségi szinterek elsősorban az idősek, a kisgyermekes anyák, a fogyatékkal élő személyek, a nagycsaládosok és a romák számára nyújtanak esélyegyenlőséget előmozdító programokat és szolgáltatásokat. A szinterek érthető módon kevesebb programot szerveznek azon hátrányos helyzetű csoportok részére, amelyek nagyobb mértékben szorulnak a szociális és egészségügyi ellátórendszerekre. Itt a mélyszegénységben élők, a tartós betegséggel küzdők, a szenvedélybetegekre, a hajléktalanokra, a bevándorlókra lehet gondolni. A hátrányos helyzetű csoportok gondjainak és problémáinak kezelése és megoldása nem a közművelődés elsődleges feladata, hanem más szakellátó rendszereké. Ugyanakkor a közművelődési intézmények és közösségi szinterek életében ma már markánsan jelen vannak az esélyegyenlőséggel kapcsolatos programok és szolgáltatások. A közművelődési szervezetek ezirányú tevékenységei nem egy esetben arra a felmerülő szükségletre reagálnak, amit az adott település szociális, egészségügyi és közoktatási problémái, hiányosságai okoznak.

Az adatok alapján a közművelődési intézményrendszerben tovább lehet és tovább is kell fejleszteni a közművelődési alapszolgáltatásokban részletesen vázolt szociokulturális szakmai orientációt. Számos olyan intézmény és közösségi szintér működik, amelyek közelében jelentős számban

vannak hátrányos helyzetű csoportok, azonban nem szerveznek a részükre programot/szolgáltatást. A társadalmi felelősség megélése, a hátrányos helyzetű csoportok esélyegyenlőségének segítése, a fokozottabb bekapcsolódás a társadalmi integrációs folyamatokba tovább kell, hogy erősödjön a közművelődés területén is.

Felhasznált irodalom, jogszabályok:

- Jelentés a közművelődési statisztika 2021. évi és korábbi idősoros adatai alapján (2023): Nemzeti Művelődési Intézet Szakmafejlesztési Igazgatóság Kutatási Központ. Kézirat.
- Központi Statisztikai Hivatal: Fogyatékossgal élők visszatekintő adatai. 2011. https://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_fogyatekossag. Letöltés: 2023. 04.26. 12.50.
- Pandula, András (szerk.): Segédlet a közszolgáltatások egyenlő esélyű hozzáférésnek megteremtéséhez. Komplex akadálymentesítés. Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány, 2009.
- http://www.etikk.hu/wp-content/uploads/2013/05/segedlet_v6_2009_ebook.pdf. Letöltés dátuma: 2023. 04. 17. 15.05.
- Ponyi, László (2022): Társadalmiasítási folyamatok, közösségi részvétel és az önkéntesség jellemzői a közművelődésben - Közművelődési intézmények és közösségi színterek reprezentatív felmérése (2. rész). Kulturális Szemle, 2022. április. <http://kultuszemle.nmi.hu>.
- Ponyi, László – Svidró, Ibolya (2020): Közművelődési intézmények és közösségi színterek társadalmi beágyazottsága és szerepvállalása, az intézményi civil partnerségek jellemzői. (Közművelődési intézmények és közösségi színterek reprezentatív felmérése (1. rész). Kulturális Szemle, 2020. április. <http://kultuszemle.nmi.hu>.
- Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.).
- 1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról.
- 1997. évi LXXVIII. törvény az épített környezet alakításáról és védelméről
- 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről.
- 2003. évi CXXV. törvény az esélyegyenlőség előmozdításáról.
- 253/1997. (XII. 20.) Korm. rendelet az országos településrendezési és építési követelményekről.
- Az emberi erőforrások minisztere 20/2018. (VII.9.) EMMI rendelete a közművelődési intézmények és közösségi színterek követelményeiről.

[1] Azt is meg kell jegyeznünk, hogy a fogyatékos személyekre vonatkozó további előírásokat lehet olvasni az országos településrendezési és építési követelményekről szóló 253/1997. (XII. 20.) Korm. rendeletben is.

[2] Egy másik fontos vizsgálati dimenzió lehetne a közösségi színterek munkavállalóinak esélyegyenlőséggel kapcsolatos helyzete. Ez a nem kevésbé fontos szempont ebben a tanulmányban részben terjedelmi okok miatt, részben azért, mert ez nem jelentkezett a reprezentatív kutatás fókuszában, nem kerül bemutatásra.

[\[3\]](#) A vizsgálati mintába 221 közművelődési intézményt és 383 közösségi színtér került bevonásra.

[\[4\]](#) Az adatok alapján az egyes programok és szolgáltatások valamennyi hátrányos helyzetű csoport esetében többféle forrásból kerültek finanszírozásra. Minden kérdés esetében több válaszlehetőséget is meg lehetett adni, tehát egy-egy rendezvény több forrást is felhasználhatott.